

Bakonyi István

AZ ARCOM VISSZAKÉREM

(Bella István kötete 1988-ból) *

Az előző (Az ég alá) kötet óta újabb négy esztendő telt el 1988-ig, mire új verseket tartalmazó kötet került ki Bella István szellemi műhelyéből. Önálló kötettel ezt megelőzően hat évvel korábban jelentkezett utoljára. (Közben kiadták a Móra Könyvkiadónál Áni Máni naplója című gyermekkötetét is 1985-ben. Itt számos érintkezési pont van korábban megismert gyermekverseivel).

Az *arcom visszakérem* 1988-ban az ünnepi könyvhét kiadványai közé tartozott, s ez is mutatja a költő akkorra kivívott rangját. A külvilág szempontjából sem volt akármilyen az az esztendő! Érződött Magyarországon a közeli rendszerváltozás előszele, akkor tartották a híres, és bizonyos értelemben korszakváltó májusi pártértekezletet, s ott és akkor lényegében megkezdődött a Kádár-korszak lebontása. Forrongott a magyar világ, s persze az egész közép-kelet-európai térség, a „létező szocializmus” világa. Sejtetni lehetett, hogy hamarosan véget ér valami, és helyette kialakul majd egy jórészt ismeretlen új. Nem tudtuk, pontosan mi lesz az. Másrészt a nyolcvanas évek végén a politikában, a gazdasági életben és a szellemi birodalmában egyaránt jelentős változások mentek végbe. Hogy csak egyet említsünk: megalapozták a többpártrendszert. A piacgazdaság is csak karnyújtásnyira volt már. S ami szűkebb területünket, az irodalmi életet illeti: abban az esztendőben jelent meg először a Hitel, az a folyóirat, amely a Bella István-féle költők, írók, kritikusok, irodalomtörténészek, történészek, közéleti emberek számára új távlatokat jelentett. Nem tudhatjuk, hogy az új kötet címe ilyen szempontból mennyire tudatos, de mindenképpen tény, hogy találó és frappáns cím ez éppen 1988-ban. Hiszen tömegesen kérhettük végre vissza igazi arcunkat, egyéniségünket. Íme, a címadó vers szövege:

„Igen: az arcom porból, hamuból.
Igen: hamu és por a fényem.
De ha már visszahazudol
a földbe, az arcom visszakérem,
Ocsmány Halál, s visszaadom
annak, aki lobogni voltam:
s élek zászló-fiatalon,
a halálból örökre kiholtan.”

Fájdalmasan szép ez a verseskötet. A fenti, kortünetre reagáló jelleg mellett fájdalommassá teszi a kor válsága, a gyász. Széppé Bella István egyre jobban látható költői nagysága, mesterségbeli biztonsága, tudása. Ugyanakkor változatos és színes is ez a verseskönyv. A későbbiekben méltatandó nagy versek mellett gyakori a könnyedség, a firtor, a játék is. A *Mese az emberiségről* kétsora például: „Hol volt,/hol nem volt.” Vagy egy másik kétsoros: „Szabadság, szerelem!/ e 2 kell nekem”. (A *legszebb sakkvers*) Vagy egy kissé morbid egysoros: „El hullá! Virág! El iram! Lik az élet.” (A *legszebb verssor*). Egyesek számára nyilván akár szentségtörésnek is fölfogható eme játék Petőfi Sándor leghíresebb, és Kosztolányi Dezső szerint legszebb verssorával. Ám a Szeptember végén ezt is kibírja... Bella zseniális szójáték-felismerése mellett van azért itt egy jó adag bölcselkedő hajlam is, vagy másképpen szólva: kaján vigyor, kevély szembenézés a sorssal, annak minden ellentmondásával. De idetartozik a Tandori Dezsőnek ajánlott „öröklét-játék” is, képverskísérléssel. Az Élet és Irodalomhoz kötődő munka és munkatársi viszony sem marad nyomtalanul: meghozza a *V.I. sör- és sírversét*: „Itt hasal a/Váncsa / hasa / háncsa. // Inkább volt / tűnődő findzsa, /mint hát-folt: /másba/ütődő/lándzsa.” A jeles publicista-szerkesztő a baráti célpont itt. S persze ide is marad az Áni Máni-versekből. Tehát: igaz, hogy a fájdalmas és gyászversek teszik igazán nagygyá ezt a kötetet (1988-ban *Az év könyvét*), ám a hangpróba gazdasága most is lenyűgöző.

Sha hangsúlyoztuk, hogy a válogatott kötet fogadtatása milyen kedvező volt, akkor mindezt csak fokozhatjuk *Az arcom visszakérem* esetében. Bebizonyosodott: Bella István azon kevesek közé tartozik, akik - ugyan nem mentesen a válságoktól, de mégis - a tudatos életműépítésben jeleskednek. E kötet ciklusai ugyanezt erősítik: a *Mese az emberiségről* és a *Zárt kapud előtt* éppúgy, mint az *Oda-vissza fény*, *Az arcom visszakérem* vagy a *Királyok völgye*. S mint mindig, most is áll a ciklusok élén egy önálló mű, jelen esetben a *Verseim elé*, s most van egy hasonló szerepű záró költemény is: *A világot írni*.

* Részlet egy készülő monográfiából

Koczkós Sándor az addigi életmű csúcspontján látja az új kötetet. Jellemzi a „poétikai öntörvényűség”, a „gondolati-érzelmi éréseinek kiterjedése.” Hasonlóképpen lelkesedik a kötőtárs Csupák István: „Az utóbbi évek legegységesebb, legmegrendítőbb és legszebb verseskötetét olvasom. ...a kolléga irigykedhet, de a barát örül s bár divatjamúlt a gesztus (a barátság is az), örömmel nyújtom a babért.” Már-már a Petőfi-Arany barátságot idézik ezek a sorok. Persze nem kifejezetten objektívek vagy éppen elemzők az ilyen gesztusok, ám irodalomtörténetileg is érdekesek, s adalékokat szolgáltatnak az életmű mind jobb megismeréséhez. Van, aki - mintegy a folytonosságot igazolandó - például az *Igék és igák* és a jelen kötet összefüggéseit látatja. „...legfőbb közlendője éppen az a megismételt vallomás, hogy e költészet legfontosabb mondanója a halál elleni tiltakozás” (Vasy Géza) Ugyanő egy másik tanulmányban az arc-motívumot vizsgálja, és emlegeti Nagy László *Arccal a tengernek* című művét is. Bella István számára „... az arc az emberi személyiség lényegének lenyomata, s így csak élőként, létezőként képzelhető el”. S persze az 1991-es kötetet is ide kell sorolnunk: *Arccal a földnek*. Jelentős az eltérés - mondjuk - a Nagy László-mű címéhez, s persze a benne foglalt tartalomhoz képest! Itt szó sincs távlatosságról, ellenkezőleg: a megcsúfolt lét bezártságáról. E szerzők mellett egyébként többek között Pomogáts Béla, Gál Ferenc, Szekér Endre és Ferenczi László méltatta gyorsan a kilencedik kötetet. Ismét megállapítjuk, hogy a szakma élvonala folyamatosan kísérelni figyelemmel Bella költői pályájának alakulását. A fülszöveg szerkesztője egy fontos változásra hívja föl a figyelmet: „...korábbi kötetekben általában az élmény volt a nyomatékosabb. Most a reflexió, a szemlélődés vált uralkodóvá. Lírai lobogásából nem vett semmit, de nyílt és bujtatott reflexiói határozottabban fogják körül versei világát. Egyszerre bölcsőbb és gondolataiban merészebb lett a költő.” (A kötet szerkesztője ezúttal is Hegedős Mária.) Ezen értékeket már a kötetleleji *Verseim elé* szövegében is érzékelhetjük. A líra születéséről szól ezúttal Bella. „Azt szeretném, ha nem lenne szavam/sem mire sem és minden megénekedne./A csönd, ha csönd konduljon hangtalan/de üsse át a földet harangnyelvével, / kongat a szív is, öröklét-telente / az emberjében, ha ég-föld máglyapiros...” Erőtéljes ez az első hangütés, azzá teszi paradoxona is. Gál Ferenc szerint ciklusértékű ez a vers, és a *Halotti beszéd* folytatásaként is fölfoghatjuk. Aból a szempontból is igaz ez, hogy miként ott, itt a líra mellett hasonlóképpen érinti a lét alapkérdését. Az apa hiánya, az árvaság-élmény újra megjelenik. Miként Cynolter Károly látja: „Lobogó fiatalságát s a szerelmet értékékként megőrizve eljutott az emberiségig, újra a szaggatott világig, a történelemig.” S mindezt úgy éri el, hogy egy konkrét szibériai élményből indul, és a szabad asszociációk segítik gondolatai formálásában. Megjeleníti a természet organizmusát, a fák életét, és a segítségükkel hozza felszínre a személyes közlést: „Ezután csak nyárfáim szeretem. / Az októberi fákat. Csont magányuk. ... / Ezután csak csontjaik ölelem. / Akár a földben ölelném apámat.” S bár kétségek közt szüli művét a költő (vagy a dal énekesét?...), ám a kétségeket legyőzi a létezés csodája. „Csönd és napfény zuhogott. Fölöttem / homokpergő ég, nap-sárga márga. / Körben a tajga. Némán Szuronyos-zölden. / Mint rettenetes, fölzúgó kaszánya.” Egyebek közt azt is látjuk, hogy Bella élményvilága rendkívül tágas. Sárkeresztúr éppúgy benne van, mint az orosz tajga vagy éppen a lengyel múlt és a jelen. (Nem véletlen, hogy milyen gazdag műfordítói életműve is, melynek legutóbbi nagy vállalkozása a lengyel romantikus Adam Mickiewicz *Az ősök* című drámájának magyarra fordítása.) Valóban eljut „lobogó fiatalságától”, s annak forrásaiból táplálkozva az emberiségig.

Az is jellemző, hogy első nagyobb ciklusa ezt a címet viseli: *Mese az emberiségről*. A már idézett kétsoros címadó szövegnél fontosabb a ciklus egésze s az önálló életre kelt cím mögött meghúzódó tartalom. Történelmi érzékenysége és Biblia-élménye egyaránt fontos szerepet játszik itt. Ez utóbbival kapcsolatban jegyzi meg Ferenczi László: „Az új Bella-kötet egyik jellemzője a Biblia „felfedezése”. Ezt jelzi az *Ábel első levele Káinnak* közlése, mintegy előjelekként a tiz esztendővel későbbi, 1998-as *Ábel a sivatagban* című kötetnek. Itt egy érdekes szövegváltozatra kell felhívunk a figyelmet. A későbbi verseskötetben van egy vers *Ábel a gyilókról* címmel, s ez az 1988-as kötet itt idézett művének módosított változata. Két különbséget vehetünk észre a cím megváltoztatásán kívül. Az első változat első sora: „Kik akarnak háborút?” A másodiké: „Kik akarják / a durungot, a kést?” (A válasz mindkét esetben: „Csak a hülyék, / a győzelem-buzik.”) A befejezésben pedig a második változatban odakerül egy „önmagára” szó: „lesz-e ereje / hogy a belőle kinőtt /Júdás-lombú férget, / önmagára / a saját beleivel / fölakassza magát?” A „háború” említése az első változatban kissé általánosítottabb, a második változat „durungja” és „kése” konkrétan utal az eredeti bibliai történetre. Ugyanakkor alapvetően ettől nem változik meg a vers jelentése, Bella ezúttal a szokásos szövegváltoztatás jogával él. A már jelzett történelmi érzékenységnek ugyancsak van számos verspéldája. Néhol romantikus, másutt hetykén huszadik századi vagy éppen bölcselkedő, bölcsen szemlélődő. Nem tartja távol magát a dolgoktól, de nem is hagyja magát sodródni általuk.

Igy lesz ez a verseskötet a rendszerváltás előestéjének fontos lírai dokumentuma.